

Investigation and Analysis of Pottery Characteristics of Milad Tape in Neyshabur Plain in the Perspective of Khorasan Iron Age

Basafa, H.¹; Masihniya, F.²

Type of Article: Research

Pp: 85-106

Received: 2021/10/08; Accepted: 2022/01/29

 <https://dx.doi.org/10.66224/PJAS.6.20.85>

Abstract

The Iron Age in the Middle Asia and an important part of it that called Khorasan is a Transitional period between prehistory and historical period. This period always has many ambiguities and questions; Especially in Khorasan, where the lack of archaeological studies is strongly felt. In this area, the Neyshabur Plain has a special position in terms of archeology and is undoubtedly influential in understanding the cultural components of the Iron Age in the region. In the current study, Milad Tape, which is located almost in the middle of Neyshabur Plain, was sampled as a systematic survey. The purpose of this work is to obtain information that can be used to advance the long-term goals of interpreting the Iron Age in Khorasan, especially Neyshabur. In this regard, the most important question is how Iron Age in the perspective of recent studies of Khorasan cultural field. In Milad Tape, whose surface is flat and smooth, sampling of cultural materials has been carried out in the framework of a systematic survey in order to study the Iron Age in a comparative approach with the typology and classification of pottery. Also, by using the settlement pattern of the area and other settlement components of Milad Tape, it is possible to fully examine and read part of the unknown structures of the Iron Age of the Neyshabur Plain and, accordingly, Khorasan. According to the research results, Milad Tape, which has a settlement sequence in the Iron Age, can be interpreted in the framework of the Early to Late Iron Age of the region. Pottery typology studies, also show similarity with the Central Asia Iron Age, which is known as Yaz I to III based on the material cultural of Yaz Depe area. In general, in the comparative approach, Milad Tape samples are closely related to Yaz pottery tradition.

Keywords: Iron Age Khorasan, Neyshabur Plain, Yaz, Milad Tape.

Motaleat-e Bastanshenasi-e Parseh (MBP)

Parseh Journal of Archaeological Studies
Journal of Archaeology Department of
Archaeology Research Institute, Cultural
Heritage and Tourism Research
Institute (RICTH), Tehran, Iran

Publisher: Cultural Heritage and
Tourism Research Institute (RICTH).
Copyright©2022, The Authors. This
open-access article is published under
the terms of the Creative Commons.

1. Associate Professor, Department of Archaeology, Faculty of Literature and Human Sciences, Neyshabur University, Neyshabur, Iran (Corresponding Author).

Email: basafa@neyshabur.ac.ir

2. M.A. in Archaeology, Department of Archaeology, Faculty of Literature and Human Sciences, Neyshabur University, Neyshabur, Iran.

Citations: Basafa, H. & Masihnia, F., (2022). "Investigation and Analysis of Pottery Characteristics of Milad Tape in Neyshabur Plain in the Perspective of Khorasan Iron Age". *Parseh J Archaeol Stud*, 6 (20): 85-106. (<https://dx.doi.org/10.66224/PJAS.6.20.85>).

Homepage of this Article: <http://journal.richt.ir/mbp/article-1-646-en.html>

Introduction

Among the archaeology and cultural periods of Khorasan, there is a lack of studies in the second and first millennia BC. Although the first study of this region that led to the recognition of the Iron Age, dates back to the 1980s (Riccardi, 1980). In recent decades, archaeologists have tried to make the knowledge of this period more complete (Vahdati, 2015, 2018; Basafa, 2021, 2020, 2015, 2016). The most important archaeological investigations consist of Atrak River project in North Khorasan (Dana, 2015 and 2019; Vahdati, 2016), Daregaz Plain (Basafa & Hedayati, 2020), Neyshabur Plain (Basafa, 2017), Roshtkhar Plain (Rezayi, et. al., 2018), Gonabad Plain (Basafa, 2021) and Birjand Plain (Dana, 2014).

From the mentioned researches, it can be understood that neighboring cultures are very important, such as the ancient Dahistan culture in the northeast of the Mazandaran Sea, which can also be seen in the plains of Gorgan and North Khorasan (Lecomte, 2005) and Yaz culture (Kohl, 1984: 193).

In completing the archeological information of Khorasan Iron Age, Neyshabur plain sites are very important because of the location of Neyshabur plain and its environmental potentials (Rezaei & Basafa, 2019). Milad Tape (Fig. 1) is located in this geographical environment, which belongs to the Iron Age. Milad Tape and other sites like Se Tape can show new evidence of local cultures and cultural interactions with Central Asia.

Materials and Methods: This research relies on the material cultures that collected from the systematic survey of site. It's most important cultural materials are potsherds, were first studied in a statistical approach and then analyzed comparatively in comparison with neighboring cultures.

Data

In the sampling conducted in Milad Tape, were obtained various stone tools such as blades and chips, metal melting slags, furnace welds and a significant number of potsherds. A total of 1586 pieces of potsherd have been sampled from the surface of the site, and among the three general categories of rim, body and floor, the most abundant pieces belong to the body. From the total samples that can be dated in Iron Age I, the rim has a frequency of 1%, the body 93% and the bottom 6%. In the Iron Age II and III, the rim and the bottom with an abundance of 3% and the body with 93% of the total have the most parts. Among the examples that can be dated in this site, where a comparative approach was used, three periods can be distinguished from the Early to the Late Iron Age.

Discussion

Looking at the most important cultural material of Milad Tape, we can say that its pottery components are closely related to Central Asia. In the Early Iron Age, in this

site, an important phenomenon is low-quality handmade pottery, which is considered one of the main characteristics of Yaz I. In the middle and Late Iron Age, the previous statements also apply, and its morphology also shows that similarities in terms of construction and form can be seen in Milad Tape pottery in these periods as well. In this context, double-lobe pottery, which is defined as the most important characteristic of Yaz II and III cultures, was produced in a wide range with minor changes in the Neyshabur plain.

In completing the studies, environmental factors are very important, and based on this, Milad Tape is located in the range of 900 to 1200 meters above sea level in terms of height, and in terms of the settlement pattern, it is located in the lowlands of the Neyshabur plain (Fig. 7), which has suitable land for population development. The study of Milad Tape water resources, which undoubtedly played an important role in choosing the location of the sites, shows that there is a direct relationship between the water resources and the location of the site, so that its small distance from the water sources has caused it to grow well in terms of dimensions. Milad is located near Kale-Shure in the center of the plain (Fig. 8) where many waterways and streams flow into it, the most important of which flowed a short distance from the site. This satellite has been able to facilitate access to water resources for agriculture and livelihood. The study of land use (Fig. 9) also shows that Milad is in a good agricultural position and probably suitable water sources have caused agriculture to be carried out by hydroponics in this area. Based on this, the location of the settlement surrounded by suitable pastures has provided the conditions for animal husbandry and livestock breeding for the livelihood of the population of the area. Based on the mentioned materials and in the general view, Milad Tape has created suitable conditions and platform for the use of agriculture in the region. On the other hand, the existence of pastures has provided the grounds for subsistence economy based on animal husbandry.

Conclusion

Due to the strategic location of access to water resources and the use of fertile soil, Milad Tape is one of the important sites and settlements in this area, along with other sites, especially Set Tape. By analyzing the cultural materials, a settlement sequence from the Yaz I period and its continuation to Yaz II and III was observed, which shows that it was of special importance in the Neyshabur plain and was efficient in drawing chronological horizons and presenting cultural components along with other sites. The few analyzes of the settlement pattern of Milad Tape also show that suitable water sources were available and the agricultural land was ready. This location selection pattern is also observed in Central Asia. Based on biological patterns, fertile soil, and agricultural use in the effective use of land in the Milad Tape area, it shows that there was a permanent settlement with a livelihood based on agriculture in its settlement area, which may have been three hills. The influence of the cultural characteristics of Central Asia and Yaz

culture in Milad Tape, according to the typology of pottery, shows the influence and cultural interactions.

Acknowledgments

We would like to gratitude and appreciation to the respected of the cultural heritage department chief of Neyshabur city, Mr. M. E., Etemadi, for his support in the field activity.

بررسی و تحلیل شاخصه‌های سفالی میلادتپه نیشابور در چشم‌انداز عصرآهن خراسان

حسن باصفا^I؛ فرشید مسیح‌نیا^{II}

نوع مقاله: پژوهشی
صص: ۸۵ - ۱۰۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۱۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۰۹

شناسه دیجیتال (DOI): <https://dx.doi.org/10.66224/PJAS.6.20.85>

چکیده

عصرآهن در میانه آسیا و بخش مهمی از آن به نام «خراسان»، پیونددهنده پیش‌ازتاریخ به حکومت‌های دوران تاریخی است. این دوره همواره ابهامات و پرسش‌های فراوانی را داراست؛ به‌ویژه در خراسان که کمبود مطالعات به شدت احساس می‌شود. در این منطقه، دشت نیشابور به لحاظ باستان‌شناسی جایگاه ویژه‌ای دارد و بی‌شک در شناخت مؤلفه‌های فرهنگی عصرآهن منطقه تأثیرگذار است. در پژوهش حاضر، میلادتپه که تقریباً در خط‌القدر و میانه دشت نیشابور واقع شده، به صورت بررسی روش‌مند نمونه‌برداری شده است. هدف از این کار به دست آوردن اطلاعاتی است تا با آن بتوان در پیشبرد اهداف بلندمدت تفسیر عصرآهن در خراسان، به‌ویژه نیشابور استفاده کرد. بر این اساس، هدف اصلی شناخت و تبیین فرهنگ‌های عصرآهنی نیشابور در مقیاس کوچک و در کل منطقه خراسان است. در این راستا مهم‌ترین پرسش پژوهش، چگونگی و چرایی عصرآهن در چشم‌انداز مطالعات اخیر حوزه فرهنگی خراسان است. در میلادتپه که سطح آن مسطح و صاف است، در چهارچوب بررسی روش‌مند نمونه‌برداری مواد فرهنگی انجام شده تا بتوان در رویکردی تطبیقی با گونه‌شناسی و طبقه‌بندی سفال‌ها، عصرآهن مورد مطالعه قرار گیرد؛ هم‌چنین با استفاده از الگوی استقرار محوطه و سایر مؤلفه‌های استقرار میلادتپه می‌توان بخشی از ساختارهای ناشناخته عصرآهن دشت نیشابور و به تبع آن خراسان را به شکل کاملی واری و خوانش نمود. براساس نتایج پژوهش میلادتپه که دارای توالی استقرار در عصرآهن است، در چهارچوب عصرآهن قدیم تا جدید منطقه قابل تفسیر است. مطالعات گونه‌شناسی سفال نیز نشان از همگونی با چهارچوب تفسیر شده برای عصرآهن جنوب غربی آسیای مرکزی دارد که آن براساس مؤلفه‌های فرهنگی محوطه یازتپه با نام یاز I تا III شناخته شده است؛ به‌طورکلی، در رویکرد تطبیقی، نمونه‌های میلادتپه قرابت نزدیکی با سنت سفالگری یاز دارد.

کلیدواژگان: عصرآهن خراسان، دشت نیشابور، یاز، میلادتپه.

I. دانشیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه نیشابور، نیشابور، ایران (نویسنده مسئول).

Email: basafa@neyshabur.ac.ir

II. کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، گروه باستان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه نیشابور، نیشابور، ایران.

ارجاع به مقاله: باصفا، حسن؛ و مسیح‌نیا، فرشید، (۱۴۰۱). «بررسی و تحلیل شاخصه‌های سفالی میلادتپه نیشابور در چشم‌انداز عصرآهن خراسان». مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۶ (۲۰): ۸۵-۱۰۶. (<https://dx.doi.org/10.66224/PJAS.6.20.85>)
صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: <http://journal.richt.ir/mbp/article-1-646-fa.html>

فصلنامه علمی مطالعات باستان‌شناسی پارسه
نشریه پژوهشکده باستان‌شناسی، پژوهشگاه
میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
© حق نشر متعلق به نویسنده(گان) است
و نویسنده تحت مجوز Creative Commons Attribution License به مجله اجازه می‌دهد مقاله چاپ شده را در سامانه به اشتراک بگذارد، منوط بر این‌که حقوق مؤلف اثر حفظ و به انتشار اولیه مقاله در این مجله اشاره شود.

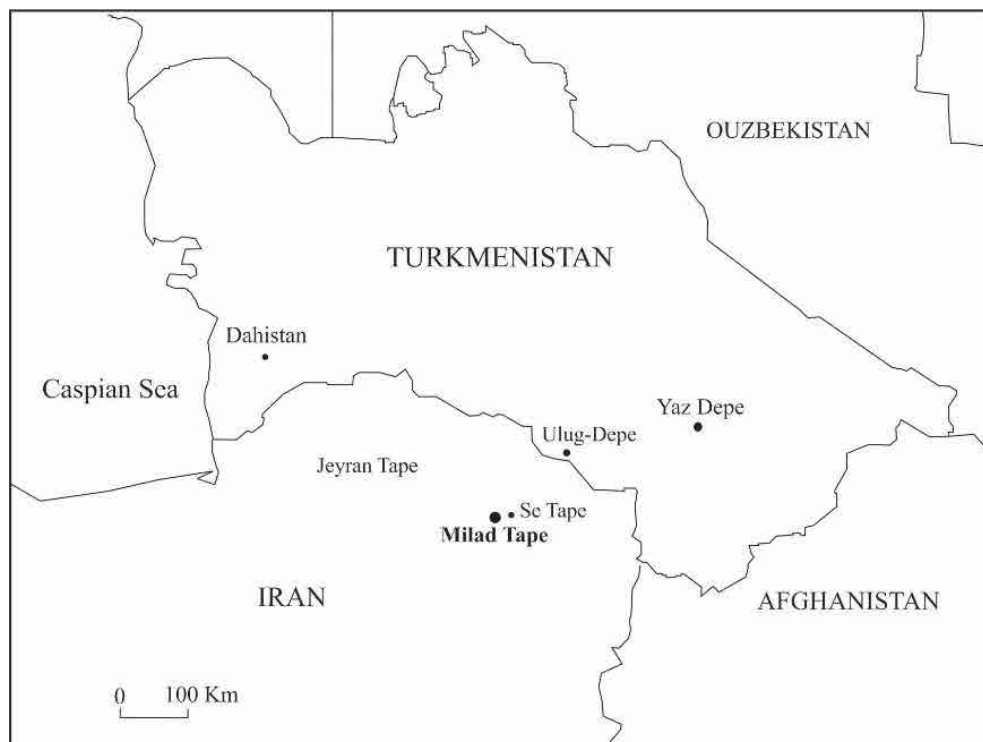

مقدمه

آن‌چه از خراسان امروزه در مرزهای سیاسی ایران قرار گرفته، باتوجه به موقعیت ویژه حلقه اتصال آسیای مرکزی و شرق ایران به فلات مرکزی ایران محسوب می‌شود (Basafa & Davari, 2021). در کلیه پژوهش‌های منتشره در این حوزه، همگان به فقر مطالعات باستان‌شناختی اشاره داشته‌اند (کوهل، ۱۳۹۴؛ یوسفی و باقی‌زاده، ۱۳۹۱). در بین ادوار فرهنگی کمبود مطالعات در هزاره‌های دوم و اول پیش‌ازمیلاد، چشمگیرتر است، هرچند اولین بررسی این منطقه که به شناخت عصرآهن انجامیده، مربوط به دهه هشتاد میلادی است (Riccardi, 1980). در دهه‌های اخیر باستان‌شناسان تلاش کرده‌اند تا دانش این دوره را کامل‌تر کنند (ر.ک. به: وحدتی، ۱۳۹۴ و ۱۳۹۹). پژوهش‌های انجام‌شده در حوضه اترک در محدوده خراسان شمالی (دانا، ۱۳۹۸؛ Vahdati, 2016) و نیز دشت‌های شمالی (Basafa & Hedayati, 2020) مرکزی خراسان مانند: نیشابور (باصفا و رضایی، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶)، رشتخوار (Rezayi et. al., 2018) و بخش جنوبی خراسان (دانا، ۱۳۹۴) از مهم‌ترین مطالعات انجام‌شده محسوب می‌شوند. آن‌چه از پژوهش‌های فوق برمی‌آید، نقش فرهنگ‌های هم‌جوار در تفسیرهاست که در این بین فرهنگ داهستان عتیق در شمال شرق دریای مازندران و نمود آن در دشت‌های گرگان و خراسان شمالی (Lecomte, 2005) و فرهنگ یاز (Kohl, 1984: 193) خودنمایی می‌کند؛ به‌هرحال، عصرآهن از آنجاکه پیش‌درآمدی برای فرهنگ‌های دوره تاریخی ایران محسوب می‌شود، بسیار مهم است (فهیمی، ۱۳۸۱: ۳۲)، دوره‌ای که تغییرات مهمی در استفاده از فلزات، نحوه کشاورزی و سبک‌های هنری ایجاد شده است (سیدسجادی، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶: ۷۴۳). در تکمیل اطلاعات باستان‌شناسی خراسان در عصرآهن محوطه‌های دشت نیشابور بسیار مهم‌اند؛ چراکه موقعیت قرارگیری دشت نیشابور و وجود بسترهای مناسب در جهت ایجاد و توسعه جوامع انسانی (Rezaei & Basafa, 2019) باعث گردیده تا تبیین عصرآهن دشت نیشابور بیش از پیش مهم به حساب آید. در این بخش و در میانه دشت، میلادتپه (تصویر ۱) به‌عنوان یکی از استقرارهای عصرآهنی مطرح است و درکنار سایر محوطه‌های دشت مانند سه‌تپه می‌تواند شواهد جدیدی از فرهنگ‌های بومی منطقه، تعاملات فرهنگی با آسیای مرکزی و فرهنگ یاز را ارائه دهد. اساس پژوهش متکی بر جامعه آماری است که از بررسی روش‌مند محوطه حاصل شده است. در این بین، مهم‌ترین مواد فرهنگی آن، یعنی سفال ابتدا در رویکردی آماری مطالعه شده و سپس به‌صورت تطبیقی در قیاس با فرهنگ‌های هم‌جوار تحلیل شده‌اند.

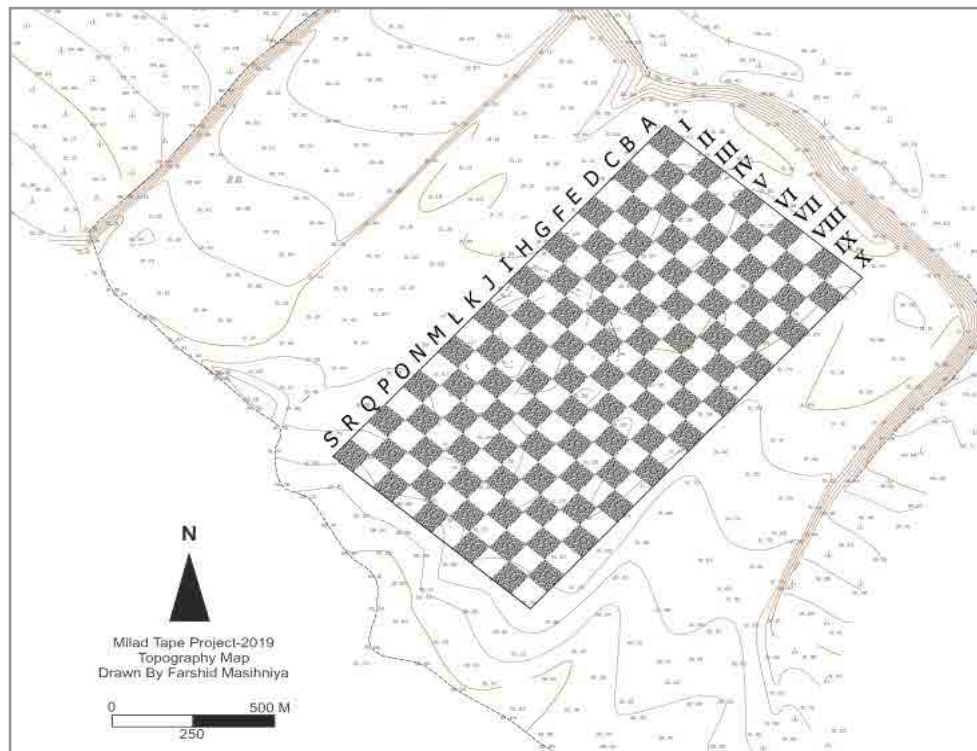
پرسش و فرضیات: مهم‌ترین پرسش پژوهش حاضر شناخت سنت‌های سفال عصرآهن میلادتپه است و این‌که مؤلفه‌های سفالگری آن چیست؟ در پاسخ به آن‌ها باید گفت که سنت‌های سفالی میلادتپه در چهارچوب ویژگی‌های فرهنگ یاز قابل تفسیرند و مکان‌گزینی آن نیز از الگوهای رایج استقرار آسیای مرکزی در واحه مرو پیروی می‌کند.

روش پژوهش: روش به‌دست آوردن جامعه آماری بررسی سطحی محوطه است. محوطه‌های باستانی معمولاً بازمانده و ماحصل رفتارهای انسانی‌اند که به‌صورت مادی نهشته شده‌اند (هستر و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۹). بررسی روش‌مند متناسب با اهداف پژوهش، بودجه و زمان به روش‌های متعددی انجام می‌شود (دروت، ۱۳۹۲: ۷۴). در هیافت بررسی سطحی میلادتپه، از نمونه‌برداری روش‌مند طبقه‌بندی شده استفاده شده است (Burke & Smith, 2004: 68)؛ در این راستا، در گام نخست، نقشه توپوگرافی تهیه شده و پس از مستندسازی سطح محوطه به کارگاه‌های ۱۰×۱۰ متر تقسیم و نمونه‌برداری به‌صورت یک‌درمیان انجام شده است. بر این اساس، از تعداد ۱۹۰ مربع مشخص شده، تعداد ۹۵ مربع نمونه‌برداری شده و نمونه‌های سفالی عصرآهنی آن مورد تحلیل قرار گرفته‌اند (تصویر ۲). یکی از نکات مهم در این محوطه، انجام فعالیت‌های کشاورزی در جنوب

تصویر ۱. موقعیت میلادتپه در شمال شرق ایران (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Fig. 1. The location of Milad Tape in the Northeast of Iran (Authors, 2019).

تصویر ۲. نقشه توپوگرافی میلادتپه و شبکه‌بندی آن (مربعات هاشورخورده نمونه‌برداری شده‌اند)، (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Fig. 2. Topographical and grid map of Milad Tape (The hatched squares are sampled), (Authors, 2019)..

محوطه است و این احتمال می‌رود که محدوده استقرار محوطه در آنجا نیز وجود داشته باشد. این بخش در نمونه‌برداری لحاظ نشده، هرچندکه تراکم مواد فرهنگی آن بسیار کم است.

پیشینه پژوهش

به نظر می‌رسد قدیمی‌ترین پژوهش بیش از ۴۰ سال پیش در سال ۱۹۷۶ م. برای اولین بار در بررسی حوضه اترک شرقی از قوچان تا شیروان انجام شده که ماحصل آن کشف محوطه‌هایی با مواد فرهنگی عصر آهن است (Riccardi, 1980). پس از آن با وقفه‌ای طولانی در دهه‌های اخیر در محوطه‌های کهنه قلعه درگز شواهد فرهنگ یاز (Basafa & Hedayati, 2020)، در دشت سملقان مواد فرهنگی فرهنگ داهستان (دانا و هژبری‌نوبری، ۱۳۹۹)، جیران تپه در دشت اسفراین با فرهنگ غالب یاز (Vahdati, 2016) در دشت جاجرم با مشخصه‌های فرهنگ یاز و داهستان (Dana & Hozhabri, 2018) و در دشت رشتخوار با مشخصه‌های فرهنگ یاز (Rezaei et. al., 2018) اطلاعات ارزنده‌ای از عصر آهن خراسان ارائه شده است. در حوزه نیشابور نیز اولین اشاره به عصر آهن به کاوش‌های موزه متروپولیتن در محوطه نیشابور P برمی‌گردد که نتایج آن در سال ۲۰۲۰ م. به چاپ رسیده است (Hiebert & Dyson, 2002). در بررسی سطحی محوطه تیغ مهره (باصفا، ۱۳۹۶)، کاوش‌های سه تپه (باصفا و رضایی، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۸) و حصار عمرانی (باصفا، ۱۴۰۰) نیز ویژگی‌های فرهنگ یاز مشاهده شده است؛ به طور کلی پژوهش میلاد تپه مکمل پژوهش‌های عصر آهن دشت نیشابور محسوب می‌شود.

میلاد تپه

میلاد تپه در شمال شرق ایران، استان خراسان رضوی و در شهرستان نیشابور واقع شده است. این محوطه در ۳۶ درجه و ۰۱ دقیقه عرض جغرافیایی و ۵۸ درجه و ۵۲ دقیقه طول جغرافیایی و هم‌چنین ارتفاع ۱۱۶۱ متری از سطح دریا در فاصله ۳۰ کیلومتری از شهر فعلی نیشابور قرار دارد. میلاد تقریباً در مرکز دشت و حوالی رودخانه کال شور قرار داشته و نزدیک‌ترین روستا به آن «حسین آباد» نام دارد. میلاد تپه به صورت محوطه‌ای با برجستگی حدود یک تا دو متر نسبت به اراضی اطراف خود و با مساحتی در اندازه ۷۹۷۸ مترمربع و ابعاد طولی ۱۸۰ متر و عرض ۱۰۰ متر، در جنوب محوطه سه تپه تقریباً به فاصله ۲۰۰ متری آن قرار دارد (تصویر ۳). اراضی کشاورزی میلاد تپه را محصور نموده‌اند که نشان از اهمیت منطقه مورد نظر از لحاظ حاصل خیزی دارد؛ هم‌چنین رودخانه کال شور که شریان اصلی آن در فاصله چهار کیلومتری از میلاد تپه و شریان فرعی آن در حاشیه راست محوطه قرار دارد، مهم‌ترین منبع آبی بوده است. از مشخصات خاک این مکان می‌توان به گچ یا شوری نسبتاً زیاد اشاره نمود که باعث گردیده میلاد تپه نسبت به زمین‌های کشاورزی در اطراف خود استثنا باشد.

مواد فرهنگی میلاد تپه

در نمونه‌برداری انجام شده در میلاد تپه، انواع ابزار سنگی از نوع تیغه و تراشه، سرباره‌های ذوب فلز، جوش کوره و تعداد قابل توجهی سفال به دست آمده است؛ درواقع، در بررسی انجام شده هم‌چون بسیاری از محوطه‌ها، مهم‌ترین ماده فرهنگی به لحاظ کمیت و کیفیت سفال است و این ماده در تاریخ‌گذاری نسبی محوطه، شناسایی روش‌های مبادله، شناخت ارتباطات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی بسیار مهم است. این موارد سبب می‌شود تا شناخت گونه‌های سفالی و مطالعات کمی و کیفی آن‌ها اهمیت یابد (Rice, 1973: 274)؛ به هر حال، در مجموع ۱۵۸۶ قطعه سفال از سطح محوطه نمونه‌برداری شده است که در میان سه دسته کلی لبه، بدنه و کف، بیشترین فراوانی قطعات در عصر آهن متعلق به بدنه است. از مجموع نمونه‌های قابل تاریخ‌گذاری در عصر آهن I،

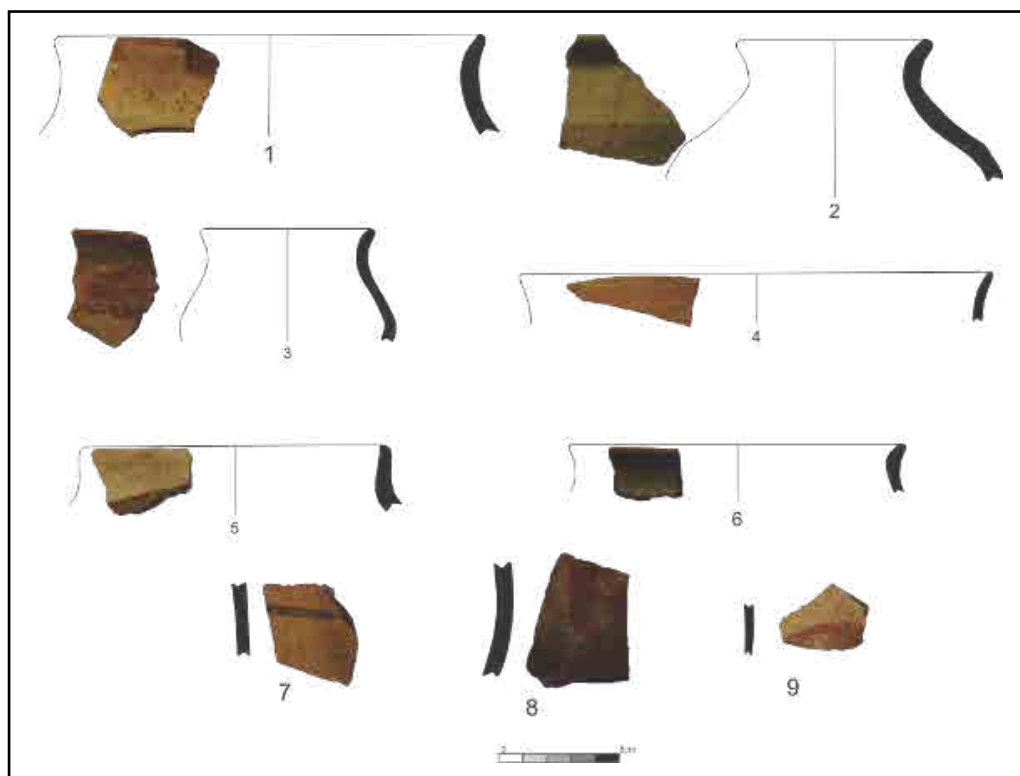
تصویر ۳. تصویری از سطح میلادتپه از دید شمالی (نگارندگان، ۱۳۹۹).
Fig. 3. Surface of Milad Tape from the North view (Authors, 2019).

لبه دارای فراوانی ۱٪، بدنه ۹۳٪ و کف ۶٪ است. در عصر آهن II و III نیز لبه و کف با فراوانی ۳٪ و بدنه با ۹۳٪ مجموع بیشترین قطعات را به خود اختصاص داده است. از میان نمونه‌های قابل تاریخ‌گذاری در این محوطه که از رویکردی تطبیقی استفاده شده، می‌توان سه دوره آهن قدیم تا جدید را تشخیص داد. آن‌ها در تطابق با عصر آهن آسیای مرکزی و گاه‌نگاری ارائه شده برای آن در دوره‌های یاز I تا III قرار می‌گیرند.

عصر آهن قدیم/ یاز I

گاه‌نگاری ارائه شده برای این دوره براساس محوطه یازتپه از حدود ۱۴۰۰/۱۵۰۰ تا ۱۰۰۰ پ.م. (Lhuillier, 2013: 208) است که تاحدودی با تاریخ‌گذاری کلی عصر آهن فلات ایران نیز همخوانی دارد، اما تفاوت عمده در فرهنگ‌ها و مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی و زیستی است. در فرهنگ یاز سفال نخودی دست‌ساز با نقوش بی‌کیفیت مشخصه بارز است (Kohl, 1984: 194; Masson, 1959). اهمیت این شیوه به‌اندازه‌ای است که در کلیه محوطه‌های آسیای مرکزی و خراسان پیدایش سفال دست‌ساز منقوش پدیده و مشخصه اصلی عصر آهن محسوب می‌شود (Askarov, 1992). نقش غالب سفال‌های این نوع هندسی است که در گروه‌های متنوعی قرار می‌گیرد (Bulawka, 2011). این پدیده دارای پراکنشی وسیع است که از آسیای مرکزی شروع می‌شود و تا بخش‌هایی از خراسان ادامه می‌یابد. بین نمونه‌های میلاد (تصویر ۴: شماره‌های ۷ تا ۹) سه نمونه منقوش به دست آمده است که به دلیل کوچکی قطعات فقط می‌توان نوارهای افقی به رنگ قرمز تا سیاه را روی بدنه نخودی و آجری رنگ تشخیص داد. در مقایسه‌ای تطبیقی نمونه‌های میلاد با نزدیک‌ترین محوطه به خود، یعنی سه‌تپه (باصفا و رضایی، ۱۳۹۵) همگون است و قابل مقایسه با مرو در آسیای مرکزی (Lhuillier & Rapin, 2013) و الغ‌تپه ترکمنستان (Bendezu- Sarmiento & Lhuillier, 2011)، کهنه قلعه درگز (Basafa & Hedayati, 2020) و در حوزه جاجرم (Vahdati, 2018)، خراسان مرکزی در دشت نیشابور (باصفا، ۱۳۹۸)، رشتخوار (Rezaei et al., 2018) و حصار عمرانی در دشت گناباد است (باصفا، ۱۴۰۰). ویژگی دیگر سفال آهن قدیم استفاده از آمیزه درشت‌دانه در خمیره سفال است. این مؤلفه در بسیاری از سفال‌های میلادتپه دیده می‌شود (تصویر ۴: شماره‌های ۱، ۲ و ۶) که دلیل آن تولید سریع است؛ چراکه آمیزه درشت‌دانه در پخت

سریع سفال پیش از پخت نقش مهمی دارد (Shepard, 1963). ذکر این نکته نیز ضروری است که به‌کارگیری آمیزه درشت‌دانه در دوران پیش‌ازتاریخی تا اسلامی نیز در بسیاری از محوطه‌ها مشاهده می‌شود (علی بیگی، ۱۴۰۰). رایج‌ترین فرم عصرآهن قدیم در میلادتپه، کاسه یا پیاله است که این‌گونه ظروف عمدتاً به دو صورت چرخ‌ساز و دست‌ساز ساخته شده‌اند. این ظروف ارتفاع کمی دارند و در دو طیف رنگی نخودی و قرمز قرار گرفته و عمدتاً از نظر ضخامت متوسط هستند. نمونه‌های میلادتپه قابل‌مقایسه با محوطه‌های تیغ‌مهره (باصفا، ۱۳۹۶: ۱۳)، الغتپه (Bendezu-) Sarmiento & Lhuillier, 2011: 241-242 و کوک‌تپه (Lhuillier & Rapin, 2013: 40) هستند.

تصویر ۴. طرح سفال‌های عصرآهن قدیم/یاز I میلادتپه (طراحی از: فرشید مسیح‌نیا).

Fig. 4. Pottery sketch of Early Iron Age/Yaz I Milad Tape (Drawn by: Farshid Masihnia).

عصرآهن میانی و جدید/ یاز II و III

براساس تجربیات آسیای مرکزی با عبور از عصرآهن قدیم و آغاز دوره میانی، سفال چرخ‌ساز با کیفیت ساخت بهتر جایگزین سفال دست‌ساز منقوش می‌شود. سفال دست‌ساز منقوش دارای آمیزه درشت‌دانه بوده و نقوش با کیفیت پایین با رنگ‌های قرمز تا قهوه‌ای روی زمینه نخودی ایجاد شده‌اند. در عصرآهن میانی و جدید، هنر سفالگری از نظر فناوری در کوره‌های پیشرفته‌تر و از چرخ تند سفالگری بهره گرفته است و با توجه به چرخ‌ساز بودن سفال‌ها، فرم‌ها نیز متنوع‌تر شده و معمولاً لبه‌ها برگشته به بیرون شده‌اند. این ویژگی‌ها تا پایان عصرآهن جدید نیز ادامه می‌یابد. تغییری که از نظر زمانی در حدود ۱۰۰۰ پ.م. رخ می‌دهد. در باستان‌شناسی این دوره مهم‌ترین چالش تفکیک دوره میانی و جدید عصرآهن است (Boucharlat, Francfort & Lecomte, 2005: 489) و در بسیاری از محوطه‌های کاوش شده قادر به تفکیک دو دوره نبوده‌اند؛ البته در مطالعات انجام‌شده در محوطه الغتپه ترکمنستان توانسته‌اند تا حدودی به این تشخیص برسند (Lhuillier, 2014). گاه‌نگاری پیشنهادی برای عصرآهن میانی و جدید از حدود ۱۰۰۰ تا ۳۳۰ پ.م. است (Lhuillier, 2014).

جدول ۱. مشخصات سفال‌های عصر آهن قدیم/یاز I میلادتیپه (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Table 1. Characteristics of Milad Tape potteries in the Early Iron Age/Yaz I (Authors, 2019).

نمونه‌های قابل مقایسه	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠
Lhuillier, 2010: 27	کافی	کافی	چرخ‌ساز	نخودی	نخودی	قرمز	-	-	متوسط	کوزه
باصفا، ۱۳۹۶: ۱۳	کافی	کافی	چرخ‌ساز	نخودی	نخودی	قرمز	-	-	متوسط	-
Bendezu-Sarmiento & Lhuillier, 2011: 242 باصفا، ۱۳۹۶: ۱۳	کافی	کافی	چرخ‌ساز	نخودی	نخودی	نخودی	-	-	خشن	۳
Lhuillier, 2010: 27	کافی	کافی	چرخ‌ساز	نخودی	نخودی	نخودی	-	-	متوسط	۴
Bendezu-Sarmiento & Lhuillier, 2011: 243	کافی	کافی	چرخ‌ساز	نخودی	نخودی	قرمز	-	-	خشن	۵
Lhuillier, 2010: 27	کافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	نخودی	قرمز	-	-	متوسط	۶
Bendezu-Sarmiento & Lhuillier, 2011: 241-242 باصفا، ۱۳۹۶: ۱۳	کافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	بدنه	هندسی	متوسط	۷
Bendezu-Sarmiento & Lhuillier, 2011: 241-242 باصفا، ۱۳۹۶: ۱۳	ناکافی	کافی	نامشخص	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	خشن	۸
Bendezu-Sarmiento & Lhuillier, 2011: 241-242 باصفا، ۱۳۹۶: ۱۳	ناکافی	کافی	دست‌ساز	قرمز	نخودی	نخودی	بدنه	-	متوسط	۹

258: 2018) که تاریخ تفکیک دو دوره ۵۵۰ پ.م. است. در این دوره، سفال‌ها ساده‌اند ولی دارای فرم‌های بسیار متنوعی می‌شوند (تصاویر ۵ و ۶) که این موضوع در میلادتیپه نیز دیده می‌شود. بر این اساس، فرم‌های به دست آمده و تفکیک شده از این محوطه به دسته‌های زیر تقسیم می‌شود. **خمیره‌ها:** این ظروف با دهانه بسته که اکثراً به شکل دست‌ساز و قتیله‌ای با لبه‌های خشن و قطور با طیف رنگی نخودی، نارنجی و قرمز ساخته می‌شوند (تصویر ۵، طرح ۱ و ۲). کاربرد این گونه ظروف عمدتاً جهت ظروف ذخیره به کار گرفته می‌شده است. دوره‌بندی این گونه ظروف عمدتاً به یاز II و III اطلاق می‌گردد؛ هم‌چنین این فرم‌ها، قابل مقایسه با محوطه الغ تپه (Lhuillier, 2014) است.

کوزه‌ها: این فرم که به صورت دست‌ساز و چرخ‌ساز ساخته شده، از نظر خمیره دارای طیف‌های رنگی نخودی، قرمز و به ندرت خاکستری است. در مورد مطالعه سفال‌های این محوطه، نمونه‌ای همراه با دسته مشاهده نگردید (تصویر ۴، طرح ۱ و تصویر ۵، طرح ۵). این گونه ظروف به دو دسته کوزه‌های بزرگ و کوچک تقسیم می‌شوند که کوزه‌های بزرگ با ارتفاع تا ۳۰ سانتی‌متری و کوزه‌های

کوچک با ارتفاعی میان ۱۵ تا ۲۵ سانتی‌متری تقسیم می‌شوند. فرم‌شناسی این‌گونه ظروف را می‌توان به دوره‌ی I و II تقسیم کرد. فرم این ظروف قابل مقایسه با محوطه‌های کوهپایه‌ای کپه‌داغ و به‌ویژه الغ‌تپه (Lhuillier, 2010 & 2014) است.

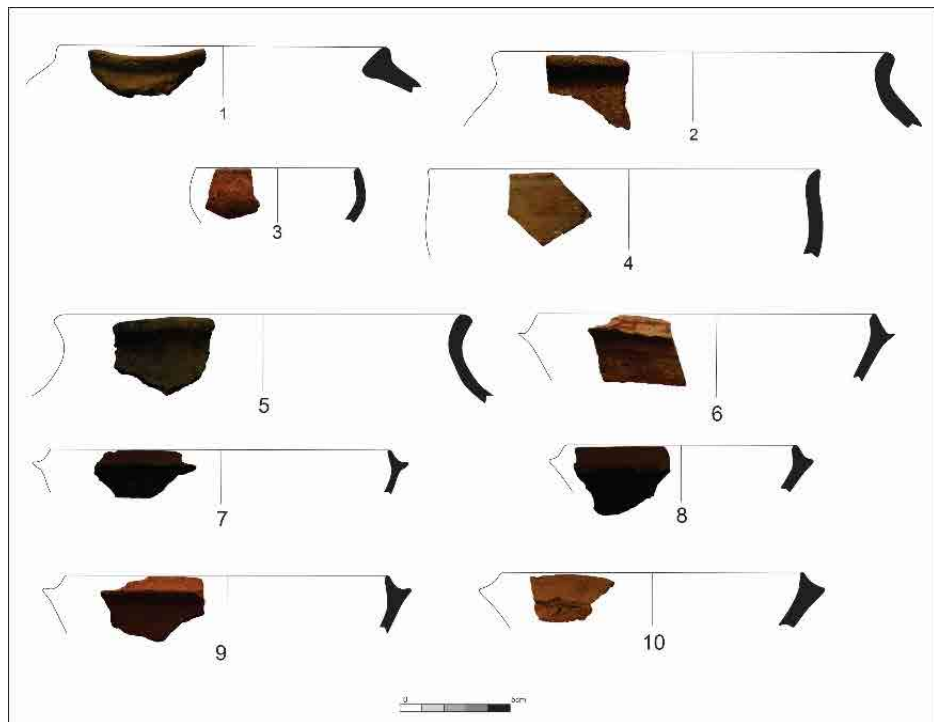
ظروف دولبه: این‌گونه سفال با فرم دولبه در امتداد هم و لبه‌ای به بیرون برگشته با فرم‌های بشقاب و کاسه به صورت چرخ‌ساز و دست‌ساز است که اکثراً با خمیره قرمز و گاهی نخودی تولید می‌شده است (تصویر ۵، طرح ۶ تا ۱۰)؛ هم‌چنین می‌توان این‌گونه را مربوط به دوره‌ی I و II و III به حساب آورد؛ گونه‌ای که به‌وفور در دشت نیشابور (باصفا و رضایی، ۱۳۹۵) و مشخصاً میلادتپه به‌دست آمده است. این فرم در دشت گناباد نیز گزار شده است (باصفا، ۱۴۰۰)؛ هم‌چنین این فرم قابل مقایسه با نمونه‌های کوک‌تپه در مرو (بریان، ۱۳۹۲: ۵۸۹) و دره‌اترک (Riccardi, 1980: 61) هستند.

نوع دیگر این ظروف، دهانه بسته بزرگ است که عمدتاً با لبه‌های مدور بسته و بدنه‌های با قطر زیاد، نمونه‌های محدودی از آن در محوطه به‌دست آمده است. ضخامت در نمونه‌های یادشده، زیاد و در برخی موارد به صورت متوسط است. رنگ قرمز عمده طیف تشکیل‌دهنده ظروف دهانه بسته است. نمونه‌های مشابه این سفال در محوطه‌های سه‌تپه (باصفا و رضایی، ۱۳۹۵)، تخچرآباد (دانا، ۱۳۹۸: ۴۰۲) و کوک‌تپه (Lhuillier, 2018: 264) قابل مقایسه است.

ظروف هخامنشی: این گروه از نظر خمیره و نوع سفال نسبت به دیگر سفال‌ها ظریف‌تر است. آن‌ها دارای دهانه‌ای باز هستند که با پوشش گلی قرمز رنگ روی بدنه نخودی ساخته شده‌اند. این فرم‌ها، عمدتاً ارتفاعی متوسط دارند. نمونه‌های به‌دست آمده عمدتاً ساده و بدون نقش اجرا شده است (تصویر ۶، طرح ۱۷، ۱۸، ۱۹). یکی از مهم‌ترین گونه‌های سفالی تپه تخچرآباد، ظروف دهانه باز و گودی (کاسه) است که نزدیک به لبه دارای زاویه بوده و در ادبیات باستان‌شناسی به سفال‌های زاویه‌دار (Carinated) S شکل و لاله‌ای (Tulip) مشهور هستند (دانا، ۱۳۹۸: ۴۰۲). این ظروف نیز در بسیاری موارد دارای برجستگی نوارمانند روی بدنه‌اند و نمونه‌های مشابه آن‌ها از یازتپه (Lhuillier, 2018: 260) به‌دست آمده است. پیدایش این نوع سفال‌ها از عصر آهن آغاز شد، در دوره هخامنشی کاملاً رایج شد و تا اواسط دوره اشکانی تولید آن ادامه یافته است (هرینک، ۱۳۷۶: ۲۳۲؛ Lhuillier & Bendezu, 2021). سفال‌های دو محوطه تخچرآباد (دانا، ۱۳۹۴) و الغ‌تپه (Lhuillier, 2014) به لحاظ فرم، قابل مقایسه با میلادتپه است.

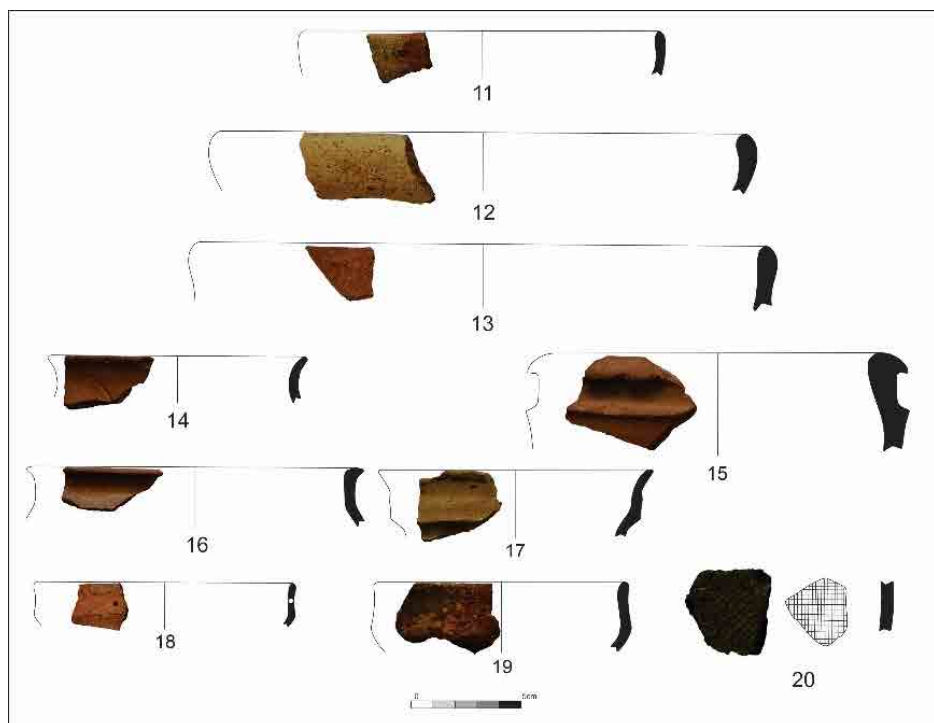
بحث و تحلیل

در اواخر هزاره دوم پیش از میلاد در بازه زمانی حدود ۱۸۰۰ پ.م. تحولاتی در جوامع شهری آسیای مرکزی که در پایان فرهنگ مفرغ جدید قرار دارند، رخ می‌دهد و به نظر می‌رسد با نفوذ فرهنگ‌های اطراف، به‌ویژه فرهنگ اجتماعات استپ‌های آسیای مرکزی به تدریج زمینه‌های شکل‌گیری فرهنگ جدید عصر آهن آغاز می‌شود (باصفا و داوری، ۱۳۹۹؛ Basafa & Davari, 2021). در این تحولات مراکز بزرگ شهری به مراکز کوچک‌تر تبدیل شده (Lhuillier, 2019: 116) و تغییراتی در شیوه معیشت، اقتصاد زیستی و ارتباطات تجاری ایجاد نموده است. تحولات رخ داده سبب شکل‌گیری ناحیه فرهنگی ویژه‌ای در جنوب غربی ترکمنستان و دشت گرگان با نام «فرهنگ داهستان عتیق» (Lecomte, 2005: 461) و یک ناحیه فرهنگی شرقی در امتداد جنوب غرب آسیای مرکزی تا شرق خراسان کنونی که در مرزهای سیاسی ایران قرار دارد، با نام «یاز» می‌شود (Sarianidi, 1971). اطلاعات باستان‌شناسی نشان می‌دهند که فرهنگ یاز با محوطه‌های کوچک و متعدد شناخته می‌شود که اقتصاد زیستی آن‌ها برپایه کشاورزی شکل گرفته و دارای سفال دست‌ساز منقوش‌اند (Bulawka, 2017). با نگاهی به مهم‌ترین ماده فرهنگی میلادتپه می‌توان گفت که از شیوه‌های

تصویر ۵. طرح سفال‌های عصر آهن میانی و جدید/یاز II و III میلادتپه (طراحی از: فرشید مسیح‌نیا).

Fig. 5. Pottery sketch of Middle and late Iron Age/Yaz II and III Milad Tape (Drawn by Farshid Masihnia)

تصویر ۶. طرح سفال‌های عصر آهن میانی و جدید/یاز II و III میلادتپه (طراحی از: فرشید مسیح‌نیا).

Fig. 6. Pottery sketch of Middle and late Iron Age/Yaz II and III Milad Tape (Drawn by Farshid Masihnia).

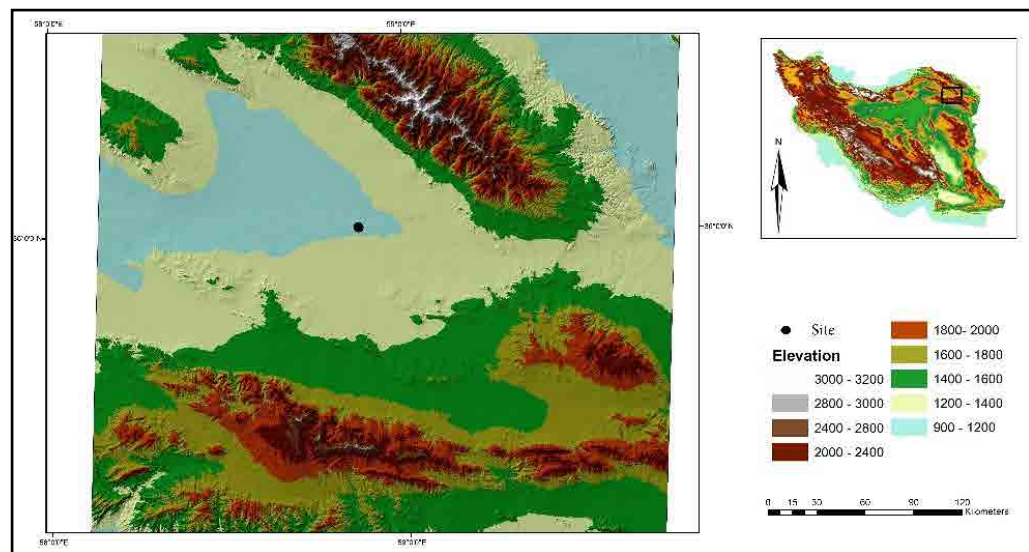
جدول ۲. مشخصات سفال‌های عصر آهن میانی و جدید/یاز I و II و III میلادته (نگارندگان، ۱۳۹۹).

Table 1. Characteristics of Milad Tape potteries in the Middle and late Iron Age/Yaz I (Authors, 2019).

نمونه‌های قابل مقایسه	شکل ۱	شکل ۲	شکل ۳	شکل ۴	شکل ۵	شکل ۶	شکل ۷	شکل ۸	شکل ۹	شکل ۱۰	شکل ۱۱
Lhuillier, 2014	کافی	کافی	دست‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	خشن	خمزه	۱
Lhuillier, 2014: 15 Lhuillier, et al., 2013: 15	کافی	کافی	دست‌ساز	نخودی	نخودی	قرمز	-	-	متوسط	خمزه	۲
Lhuillier, et al., 2014: 14	کافی	ترکیبی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	ظریف	کاسه	۳
Lhuillier, 2010: 106 Lhuillier, et. al. 2014: 13	کافی	کافی	دست‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	متوسط	پیاله	۴
Lhuillier, 2014: 14 Lhuillier, et al., 2014: 13	کافی	کافی	چرخ‌ساز	خاکستری	خاکستری	خاکستری	-	-	متوسط	کوزه	۵
باصفا و رضایی، ۱۳۹۵ Lhuillier, et al., 2014: 13	کافی	ترکیبی	دست‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	متوسط	کاسه دولبه	۶
باصفا و رضایی، ۱۳۹۵ Lhuillier, 2018: 264	کافی	ترکیبی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	نخودی	-	-	متوسط	کاسه دولبه	۷
باصفا و رضایی، ۱۳۹۵ Lhuillier, et al., 2014: 13	کافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	نخودی	-	-	متوسط	کاسه دولبه	۸
Lhuillier, 2010: 94 Lhuillier, 2018: 264	کافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	متوسط	کاسه دولبه	۹
Lhuillier, 2010: 94 Lhuillier, et al., 2014: 13	ناکافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	نخودی	-	-	متوسط	کاسه دولبه	۱۰
Lhuillier, 2013: 141 Lhuillier et al., 2014: 16	کافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	نخودی	قرمز	-	-	متوسط	دهانه باز	۱۱
Lhuillier, 2014: 15 Lhuillier, et al., 2014: 16	کافی	کافی	چرخ‌ساز	نخودی	نخودی	قرمز	-	-	متوسط	دهانه باز	۱۲
Lhuillier, 2014: 14 Lhuillier, et al., 2014: 16	کافی	ترکیبی	دست‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	متوسط	دهانه باز	۱۳
Lhuillier, 2014: 15 Lhuillier, et al., 2014: 16, fig. 8	ناکافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	متوسط	دهانه بسته	۱۴
Lhuillier, 2014: 17 Lhuillier, 2018: 264, fig. 1	کافی	ترکیبی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	نخودی	-	-	خشن	دهانه بسته	۱۵
Lhuillier, 2014: 15 Lhuillier, et al., 2014: 16, fig. 8	کافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	قرمز	-	-	متوسط	دهانه بسته	۱۶
Lhuillier, 2013: 18 دانا، ۱۳۹۸: ۴۰۱ Lhuillier, et al., 2014: 16, fig. 7	ناکافی	کافی	چرخ‌ساز	قرمز	قرمز	نخودی	-	-	متوسط	دهانه باز	۱۷
Lhuillier, 2014: 15 Lhuillier, et al., 2014: 16, fig. 7	کافی	کافی	چرخ‌ساز	خاکستری	قرمز	قرمز	-	-	خشن	دهانه باز	۱۸
Lhuillier, 2014: 15 Lhuillier, et al., 2014: 16, fig. 7	کافی	کافی	چرخ‌ساز	خاکستری	قرمز	قرمز	-	-	متوسط	دهانه باز	۱۹
Lhuillier, 2013: 41	ناکافی	کافی	دست‌ساز	خاکستری	خاکستری	خاکستری	-	-	متوسط	بدنه	۲۰

رایج فرهنگ یاز استفاده شده است. در عصر آهن قدیم در این محوطه پدیده مهم سفال دست‌ساز منقوش با کیفیت پایین است که از مشخصه‌های اصلی یاز I محسوب می‌شود؛ هرچند تعداد سفال‌های منقوش از کمیت کمی برخوردارند، اما باید اذعان داشت که داده‌ها ماحصل یک بررسی روش‌مند است. پدیده نفوذ فرهنگ یاز در بخش‌هایی از خراسان نیز قابل‌رؤیت است. اگر این همگونی را نفوذ فرهنگی تعبیر کنیم، نفوذ فرهنگی آسیای مرکزی در دشت نیشابور دیده می‌شود که میلادتیّه نمود آن است. در دوره‌های بعدی آهن، یعنی دوران میانی و جدید نیز اظهارات گذشته صدق می‌کند و فرم‌شناسی آن نیز نشان می‌دهد که در این دوره‌ها نیز شباهت‌هایی از نظر شیوه ساخت و فرم در سفالگری میلاد دیده می‌شود. در این زمینه، سفال‌های دولبه که از مهم‌ترین مشخصه‌های فرهنگ یاز II و III تعریف شده، در طیف وسیعی با تغییرات جزئی در دشت نیشابور و محوطه‌های میلاد و سه‌تپه تولید شده‌اند.

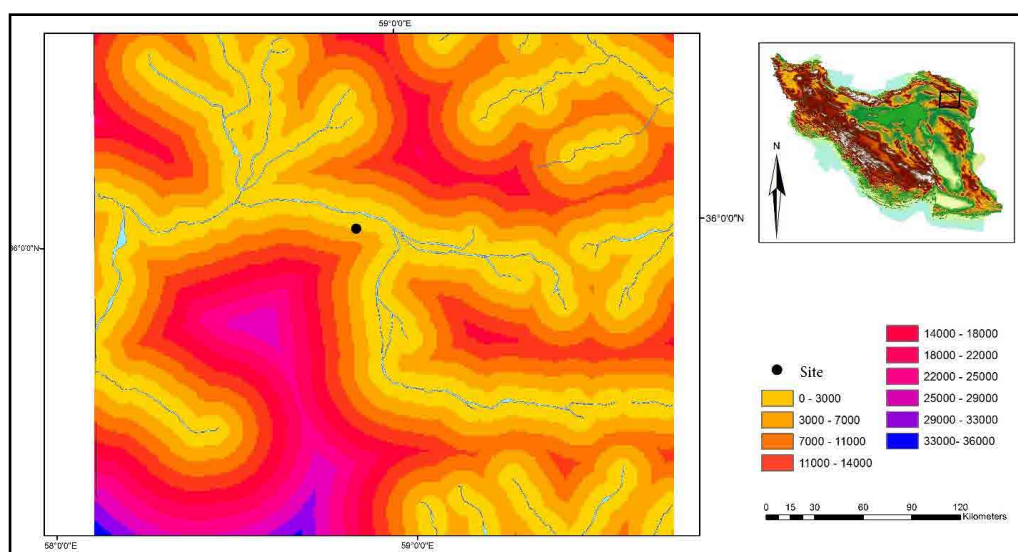
در تکمیل مطالعات، بررسی‌های محیطی نیز حائز اهمیت هستند و عوامل زمین‌شناختی، توپوگرافی و ناهمواری، جنس و کیفیت خاک، پوشش گیاهی، منابع آب و اقلیم در شکل‌گیری و توسعه استقرارها حائز اهمیت‌اند (دارابی، ۱۳۷۷: ۴۴). بر این اساس، میلادتیّه از نظر ارتفاع، در محدوده ۹۰۰ تا ۱۲۰۰ متری از سطح دریا واقع شده و از نظر الگوی استقرار در مناطق پست دشت نیشابور واقع شده (تصویر ۷) که دارای اراضی مناسب برای توسعه جمعیتی بوده است.

تصویر ۷. میلادتیّه با تأکید بر ارتفاع از سطح دریا با توجه به نقشه‌های GIS (طراحی از: ماریا داغمه‌چی).
Fig. 7. Milad Tape with emphasis on the height above sea level according to GIS maps (Drawn by: Maria Daghmechi)

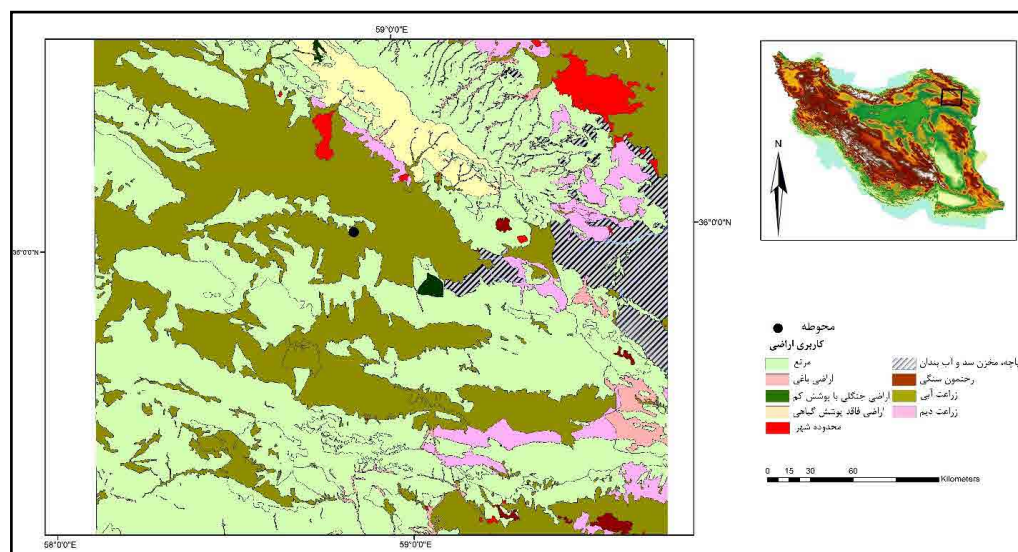
مطالعه منابع آبی میلاد که بی‌شک نقش مهمی در مکان‌گزینی محوطه‌ها داشته است، نشان می‌دهد که رابطه مستقیمی میان منابع آبی و قرارگیری محوطه وجود دارد؛ بدین صورت که فاصله اندک آن از منابع آبی باعث شده تا از نظر ابعاد رشد خوبی داشته باشد. میلاد در نزدیکی کال‌شور در مرکز دشت (تصویر ۸) واقع شده که آبراهه‌ها و جریان‌های آبی متعددی به آن ریخته می‌شوند که از مهم‌ترین آن‌ها به فاصله کمی از محوطه جریان داشته است. این زمین‌سیما توانسته شرایط دسترسی به منابع آبی را جهت کشاورزی و امرارم‌عاش آسان نماید.

مطالعه کاربری اراضی (تصویر ۹) نیز نشان می‌دهد، میلادتیّه در موقعیت کشاورزی مناسبی قرار گرفته و احتمالاً منابع آبی مناسب سبب شده تا کشاورزی به روش زراعت آبی در این محوطه انجام

تصویر ۸. قرارگیری میلادتپه براساس منابع آبی در دشت نیشابور (طراحی از: ماریا داغمه‌چی).

Fig. 7. Location of Milad Tape based on water resources in Neyshabur Plain (Drawn by: Maria Daghmechi).

تصویر ۹. موقعیت استقرار میلادتپه براساس کاربری اراضی در نقشه‌های GIS (طراحی از: ماریا داغمه‌چی).

Fig. 9. The settlement location of Milad Tape based on land use in GIS maps (Drawn by: Maria Daghmechi).

شود. بر این اساس قرارگیری استقرار در محاصره مراتع مناسب، شرایط دامپروری و پرورش دام را برای معاش جمعیت محوطه فراهم نموده است. براساس مطالب ذکر شده و در نگاه کلی، میلادتپه با توجه به قرارگیری در مسیر آبراه‌های رودخانه و حوضه کال شور شرایط و بستر مناسبی را جهت کاربرد کشاورزی در منطقه ایجاد نموده است؛ از طرفی، وجود مراتع زمینه‌های اقتصاد معیشتی برپایه دامپروری را فراهم کرده است. الگوهای تشخیصی درخصوص اقتصاد معیشتی میلادتپه منطبق با الگوهای آسیای مرکزی است (Lhuillier, 2019). البته با توجه به سایر مواد فرهنگی احتمال صنعتی بودن میلادتپه در بخشی از بازه زمانی هزاره اول پیش از میلاد وجود دارد. این مواد

شامل سرباره، جوش‌کوره و انواع ابزار سنگی می‌شود، به‌ویژه که در نگاه فعلی در سطح محوطه، برجستگی خاصی که بتوان براساس آن درخصوص معماری فرضیاتی ارائه داد، دیده نمی‌شود.

نتیجه‌گیری

میلادتپه در دشت نیشابور به‌دلیل موقعیت راهبردی دسترسی به منابع آبی و بهره از خاک حاصل‌خیز، یکی از محوطه‌ها و استقرارهای حائز اهمیت در این منطقه درکنار سایر محوطه‌ها، به‌ویژه سه‌تپه به حساب می‌آید. قرابت مواد فرهنگی و فاصله نزدیک آن به سه‌تپه نیز سبب شده تا آن به عنوان یکی از بخش‌های اقماری‌اش و شاید در بخشی از بازه زمانی هزاره اول پیش‌ازمیلاد بخش صنعتی آن باشد. این الگو و بخش‌بندی فضایی در الگوهای استقراری آسیای مرکزی نیز مشهود است که مطالعات تکمیلی در حوضه کال‌شور می‌تواند تفسیرهای باستان‌شناختی را دقیق‌تر کند. به‌هرحال با تحلیل مواد فرهنگی توالی استقراری از دوره I و ادامه آن تا یاز II و III مشاهده شده که نشان می‌دهد در دشت نیشابور اهمیت ویژه‌ای داشته و درکنار سایر محوطه‌ها در ترسیم افق‌های گاه‌شناختی و ارائه مؤلفه‌های فرهنگی کارآمد باشد. تحلیل‌های اندک‌الگوی استقراری میلادتپه نیز نشان می‌دهد که منابع آبی مناسب در دسترس بوده و زمینه کشاورزی مهیا بوده است. این الگوی مکان‌گزینی در آسیای مرکزی نیز مشاهده می‌شود. رودخانه کال‌شور و جریان‌های آبی متعددی که به آن ریخته می‌شوند، از مهم‌ترین منابع آبی محسوب شده که نقش به‌سزایی در ایجاد محوطه‌های استقراری در نواحی اطراف خود داشته است. نزدیکی میلادتپه به رود کال‌شور و جریان‌های آبی آن که از دو قسمت شمالی و شرقی میلادتپه عبور می‌کنند، سبب ایجاد بستری مناسب برای ایجاد استقرار شده است. براساس الگوهای زیستی، خاک حاصل‌خیز، و کاربری کشاورزی در استفاده مؤثر از زمین‌های نواحی میلادتپه، نشان از آن است که استقرار دائمی با معیشتی مبتنی بر کشاورزی در محدوده استقراری آن وجود داشته که شاید سه‌تپه بوده است. تأثیرات شاخصه‌های فرهنگی آسیای مرکزی و فرهنگ یاز در میلادتپه با توجه به گونه‌شناسی سفال، نشان از تأثیر و تعاملات فرهنگی دارد. تأثیرات فرهنگی میان میلادتپه و دیگر استقرارهای مهم فرهنگ یاز در آسیای مرکزی خود‌گویی تبادلات فرهنگی و اجتماعی میان اجتماعات این مناطق است که پژوهش‌های آتی می‌تواند چرایی و چگونگی آن را توضیح دهد.

سپاسگزاری

در مراحل میدانی و پشتیبانی پژوهش از ریاست محترم وقت اداره میراث فرهنگی شهرستان نیشابور جناب آقای مهندس اعتمادی تشکر و قدردانی می‌گردد.

کتابنامه

- باصفا، حسن، (۱۳۹۶). «تبیین فرهنگ‌های دوره آهن دشت نیشابور براساس مواد فرهنگی تپه تیغ‌مهره». جامعه‌شناسی تاریخی، ۹: ۱۸-۱.
- باصفا، حسن؛ و داوری، صادق، (۱۳۹۹). «ارزیابی مؤلفه‌ها و حوزه پراکنش فرهنگ یاز I-III در حوزه فرهنگی خراسان». جستارهای باستان‌شناسی پیش از اسلام، ۵ (۲): ۴۵-۶۲.
- باصفا، حسن، (۱۴۰۰). «تحلیل مقدماتی فرهنگ‌های سفالی عصر آهن شمال شرق ایران مطالعه موردی: محوطه حصار عمرانی دشت گناباد». جستارهای باستان‌شناسی ایران پیش از اسلام، ۱۱۶ (۱): ۹۵-۱۱۰.
- باصفا، حسن؛ و رضایی، محمدحسین، (۱۳۹۵). «گزارش مقدماتی اولین فصل کاوش‌های باستان‌شناختی محوطه سه‌تپه». تهران: مرکز اسناد پژوهش‌گده باستان‌شناسی (منتشر نشده).

- باصفا، حسن؛ و رضایی، محمدحسین، (۱۳۹۸). «گزارش سومین فصل کاوش در محوطه سه‌تپه». مشهد: مرکز اسناد اداره کل میراث‌فرهنگی خراسان رضوی (منتشر نشده).
- بریان، پی‌یر؛ و بوشارلا، رمی، (۱۳۹۲). باستان‌شناسی امپراتوری هخامنشی، پژوهش‌های نوین. ترجمه سیدمحمد امین‌امامی، علی‌اکبر وحدتی، محمود بهفروزی و اسماعیل سنگاری، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه.
- دارابی، حسن، (۱۳۷۷). «مدلی برای مکان‌یابی سکونتگاه‌های روستایی». مسکن و محیط روستا، ۸۳: ۱۶-۱۳.
- دانا، محسن؛ و هژبری‌نوبری، علیرضا، (۱۳۹۹). «سفال عصرآهن در حوضه اترک میانی، شمال خراسان، ایران». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۱۰ (۲۷): ۹۴-۷۳.
- دانا، محسن، (۱۳۹۴). «گزارش مقدماتی کاوش در تپه تخرآباد بیرجند: محوطه‌ای از آغاز دوران تاریخی در شرق ایران». مجله پژوهش‌های باستان‌شناسی مدرس. ۱۲ و ۱۳: ۷۲-۵۹.
- دانا، محسن، (۱۳۹۸). «سنت‌های سفالی اواخر عصرآهن و هخامنشی در شرق ایران». مجموعه مقالات عصرآهن در غرب ایران و مناطق همجوار، تهران: پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری: ۴۱۰-۳۹۳.
- دروت، پیترال، (۱۳۹۲). درآمدی بر باستان‌شناسی میدانی. ترجمه حجت دارابی، تهران: سمت.
- سیدسجادی، سیدمنصور، (۱۳۹۵). باستان‌شناسی آسیای مرکزی. جلد اول، تهران: انتشارات سمت.
- سیدسجادی، سیدمنصور، (۱۳۹۶). باستان‌شناسی آسیای مرکزی. جلد دوم، تهران: انتشارات سمت.
- علی‌بیگی، سجاد، (۱۴۰۰). «بررسی ارتباط سفال با آمیزه خرده‌سنگ» با ارتقای روند پخت غذا؛ از دوره مس و سنگ تا دوره اسلام». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۱۱ (۲۹): ۳۳-۵۸.
- فهیمی، حمید، (۱۳۸۱). فرهنگ عصرآهن در کرانه‌های جنوب‌غربی دریای خزر از دیدگاه باستان‌شناسی. تهران: سمیرا.
- کوهل، فیلیپ، (۱۳۹۴). باستان‌شناسی آسیای مرکزی از دوره پارینه‌سنگی تا عصرآهن. ترجمه حسین رمضان‌پور و معصومه مرادیان، تهران: انتشارات سمیرا.
- هرینک، ارنی، (۱۳۷۶). سفال ایران در دوران اشکانی. ترجمه حمیده چوبک، انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور.
- هستر، تامس آر؛ شیفر، هری جی؛ و و فدر، کنت ل. (۱۳۹۲). روش‌های میدانی در باستان‌شناسی. ترجمه کمال‌الدین نیکنامی، حسین صبری، تهران: سمت.
- وحدتی، علی‌اکبر، (۱۳۹۴). «عصرمفرغ و آهن خراسان (۳۰۰ تا ۵۰۰ ق.م)». گذری بر باستان‌شناسی خراسان، به‌کوشش میثم لباف‌خانیکی، تهران: انتشارات سازمان میراث‌فرهنگی: ۴۷-۳۷.
- وحدتی، علی‌اکبر، (۱۳۹۹). «عصرآهن در شرق ایران (۱۵۰۰-۵۵۰ ق.م)». مجموعه مقالات نخستین همایش دوسالانه انجمن باستان‌شناسی ایران. به‌کوشش: سیدمهدی موسوی‌کوهپر، شاهین آریامنش، مجید منتظرظهوری و مرتضی خانی‌پور، تهران: آریارنا: ۲۲۰-۱۶۵.
- یوسفی‌ز شک، روح‌الله؛ و باقی‌زاده، سعید، (۱۳۹۱). «کاربرد سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS) تحلیل الگوی استقرار: مطالعه موردی محوطه‌های دشت درگز از دوره نوسنگی تا پایان عصرآهن». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۲ (۲): ۷-۲۴.

- Alibaigi, S., (2021). "Investigation the Role of Gird Inclusion in Pottery to Improve the Process of Food Preparing; from Chalcolithic to Islamic Period". *Pazhoheshha-ye Bastan shenasi Iran*, 11(29): 33-58.
- Askarov, A., (1992). "The Beginning of the Iron Age in Transoxiana". In: *History of Civilization of Central Asia*, Edited by: A. H. Dani and V.M. Mason, UNESCO Publishing. 1: 441-459.
- Basafa, H., (2017). "Explaining the Neyshabur plain Iron Age cultures based on Material culture of Tighe Mohre". *Journal of Historical Sociology*, 9 (1): 1-18.
- Basafa, H., (2021). "Preliminary analysis of Iron Age pottery cultures in Northeastern Iran Case study: Hesare Omrani in the Gonabad plain". *Journal of Iran's Pre Islamic Archaeological Essays*, 6(1): 95-110.
- Basafa, H. & Davari, M., (2021). "A New Perspective on the Archaeology of the Khorasan Region during the Iron Age". *Iranian Journal of Archaeological Studies*, 11(1): 41-53.
- Basafa, H. & Davari, M., (2021). "Evaluation of components and distribution area of Yaz-I-III culture in northeastern Iran with emphasis on Khorasan cultural area". *Journal of Iran's Pre Islamic Archaeological Essays*, 5(2): 45-62
- Basafa, H. & hedayati, Z., (2020). "The Iron Age in the Daregaz Plain (Northern Khaorasan), A Case Study Kohne Ghale Site". *Iranica Antiqua*, 55: 129-143.
- Basafa, H. & Rezaei, M. H., (2016). "Preliminary Report of the First Season of Se Tepe Site". Annual of the Archaeological Research Center.
- Basafa, H. & Rezaei, M. H., (2019). "Preliminary Report of the Third Season of Se Tepe Site". Annual of the Archaeological Research Center.
- Bendezu-Sarmiento, J. & Lhuillier, J., (2011). "Iron Age in Turkmenistan: Ulug-Depe in the Kopetdagh Piedmont". In: M. Mamedow (ed.), *Historical and Cultural sites of Turkmenistan*. Discoveries, Researches and restoration for 20 years of independence, Turkmen state publishing service.
- Boucharlat, R.; Francfort, H. P. & Lecomte, O., (2005). "The Citadel of Ulug-Depe and the Iron Age Archaeological Sequence in Southern Central Asia". *Iranica Antiqua*, 40: 479-514.
- Briant, P. & Boucharlat, R., (2014). *Une traduction persane (avec E. Sangari) de L'archéologie de l'Empire achéménide: nouvelles recherches*. Translated by: A. Emami, A. A. Vahdati, M. Behfrouzi and E. Sangari, Tehran: Parse
- Bulawka, N., (2011). "Decorative motifs of the Early Iron Age (Yaz I) pottery in southern Turkmenistan, Swiatowit". *Annual of the Institute of Archaeology of the University of Warsaw*, VII (XLIX): 121-131.
- Bulawka, N., (2017). "The Yaz I-III Settlement Pattern in the Serakhs Oasis, Southern Turkmenistan". *IRAN*, 55(2): 143-170.
- Burke, H. & Smith, C., (2004). *The Archaeologist's Field Handbook*. Australian Academy of Humanities.

- Dana, M. & Hozhabri, A., (2018). "The Role of Cultural Factors in Locating of Archaeological Sites: the Settlement Patterns of Prehistoric Sites in Jājarm, Khorasan, Iran". *IRAN*, 57(18): 123-141.
- Dana, M., (2015). "Preliminary Report on Excavations at Tappe Takhchar Abad". *Pazhoheshhaye Bastanshenasi Modares*, 12-13: 59-72.
- Dana, M., (2019). "The Late Iron Age and the Achaemenid pottery traditions in Eastern Iran". *The Iron Age in Western Iran and Neighboring Regions*, ICHTO: 393-410.
- Dana, M. & Hejebri Nobari, A., (2021). "The Iron Age Pottery in the Middle Atrak Basin, North of Khorasan of Iran". *Pazhoheshha-ye Bastan Shenasi Iran*, 10 (27): 73-94.
- Darabi, H., (2017). "A model for locating rural settlements". *Village Housing and Environment*, 83: 13-16.
- Drewett, P. L., (2012). *Field Archaeology an Introduction*. Translated by: Hojjat Darabi, Samt.
- Fahimi, H., (2000). *Iron Age culture in the southwestern shores of the Caspian Sea from an archaeological perspective*. Tehran: Samira.
- Hrink, E., (1997). *Iran's pottery during the Parthian era*. Translated by: Hamida Chobak, Tehran: ICHTO.
- Hester, T. R.; Schieffer, H. J. & Kenneth, L. F., (2012). *Field methods in archaeology*. Translated by: Kamaluddin Niknami, Hossein Sabri, Tehran: Samt.
- Hiebert, F. T. & Dyson, R. H., (2002). "Prehistoric Nishapur and the frontier between Central Asia and Iran". *Iranica Antiqua*, XXXVII: 113-149.
- Kohl, P., (2016). *Central Asia: Paleolithic beginnings to the Iron Age*. Translated by: H. Ramezanpur & M. Moradiyan, Tehran: Samira.
- Kohl, P., (1984). *Central Asia: Paleolithic beginnings to the Iron Age*. Editions Recherches sur les civilisations, Paris.
- Lecomte, O., (2005). "The Iron Age of Northern Hyrcania". *Iranica Antiqua*, XL: 461-478.
- Lhuillier, J. & Rapin, C., (2013). "Handmade painted ware in Koktepe: some elements for the chronology of early Iron Age in northern Sogdiana, Marcin Wagner: Pottery and chronology of the Early Iron Age in Central Asia". *The Kazimierz Michalowski Foundation*: 29-48.
- Lhuillier, J., (2010). *Le phénomène des "cultures à céramique modelée peinte" en Asie centrale dans l'évolution et la transformation des sociétés de la fin de l'âge du Bronze et du début de l'âge du Fer (IIe-Ier millénaire avant n.è.)*. Une synthèse comparative et régionale de la culture matérielle. Archéologie ET Préhistoire. Université Panthéon.Sorbonne. Paris I.
- Lhuillier, J., (2013). *Les cultures à céramique modelée peinte en Asie centrale méridionale*. Dynamiques socioculturelles à l'âge du Fer ancien (1500-1000 av. n.è.), Paris.

- Lhuillier, J., (2014). *L'Archéologie française en Asie central*. Nouvelles recherches et enjeux socioculturels.
- Lhuillier, J., (2018). "Central Asia During the Achaemenid Period in Archaeological Perspective". In: Sébastien Gondet and Ernie Haerinck (eds.), *Acta Iranica 58*, L'Orient Est Son Jardin, Hommage à Rémy Bouchardat, Peeters, Leuven, Paris, Bristol: 257-272.
- Lhuillier, J., (2019). "The settlement pattern in Central Asia during the Early Iron Age". In: *Urban Cultures of Central Asia from the Bronze Age to the arakhanids*, Learnings and conclusions from new archaeological investigations and discoveries, Edited by Christoph Baumer and Mirko Novák: 115-129.
- Lhuillier, J.; Dupont-delaleuf, A.; Lecomte, O. & Bendezu-sarmiento, J., (2013). "The Middle Iron Age in Ulug-depe: A preliminary typo-chronological and technological study of the Yaz II ceramic complex". In: M. Wagner (ed.), *Pottery and chronology of the Early Iron Age in Central Asia*, Warsaw: 9-28
- Lhuillier, J.; Dupont-Delaleuf, A. O. & Bendezu-Sarmiento, J., (2014). *The Middle Iron Age in Ulug depe: a preliminary typo-chronological and technological study of the Yaz II ceramic complex*. Institute of Archaeology, University of Warsaw.
- Lhuillier. J. & Bendezu-Sarmiento, J., (2021). "Recent discoveries on the Hellenistic and Parthian Occupation of Ulug depe". *Akheologicheskie Vesti.*, 32: 212-227. (in Russian).
- Masson, V. M., (1959). *Drevnezemledel'cheskaja kul'tura Margiany*. Moscow.
- Rezaei, M. H., & Basafa, H., (2019). "The impact of geological processes on the location of Shahrake Firouzeh, a prehistoric site from NE Iran". *Ancient Asia*, 10: 1-13.
- Rezaei, M. H.; Zanganeh Ebrahimi, J. & Basafa, H., (2018). "The Settlement Patterns in Roshtkhar Plain, Northeastern of Iran". *IRAN*, 57(2): 109-122.
- Ricciardi, R. V., (1980). "Archaeological Survey in Upper Atrak Valley (Khorassan, Iran): Preliminary Report". *Mesopotamia*, XV (15), *Revista de l archeologia, epigrafia e storia orientale antica*: 51-72.
- Rice, P. M., (1973). *Pottery Analysis: A Sourcebook*. Chicago, the university of Chicago press.
- Sajjadi, S. S., (2016). *Archaeology of central Asia*. Vol. I, Tehran: Samt.
- Sajjadi, S. S., (2017). *Archaeology of central Asia*. Vol. II, Tehran: Samt.
- Sarianidi, V. I., (1971). "Issledovanie sloev rannezhelenogo veka na Ulug-depe". *Arkheologicheskie Otkrytiya 1970*: 433-434.
- Shepard, A. O., (1980). *Ceramics for the Archaeologist*. Carnegie Institution of Washington, Washington DC
- Vahdati, A. A., (2015). "Bronze and Iron Age of Khorasan (3000 to 500 BC)". *Gozari Bar Bastanshenasi Khorasan*, by: M. Labaf Khaniki, Tehran: Cultural Heritage Organization Publications: 37-47.
- Vahdati, A. A., (2020). "Iron Age in eastern Iran (1500-550 BC)". *Proceedings of the first biennial conference of the Iranian Archaeological Association*. By the efforts

of S. M. Mousavi Kouhpar, S. Aria Manesh, M. Montazer Zohori and M. Khanipour. Tehran: Ariarmena: 165-220.

- Vahdati, A. A., (2016). "A Preliminary Report on the First Season of Jayran Tepe in the Plain of Esfarayen, Northeastern Iran, 2012". *Iranica Antiqua*, LI: 85-101.

- Vahdati, A. A., (2018). "The Early Iron Age in Northern Kharasan". In: *A Millennium of History, The Iron Age in southern Central Asia (2nd and 1st Millennia B.C.), Proceedings of the conference held in Berlin (June 23–25, 2014)*. Dedicated to the memory of Viktor Ivanovich Sarianidi. Johanna Lhuillier & Nikolaus Boroffka (eds.), Berlin: Deutsches Archäologisches Institut. pp: 51-66.

- Yousefi zoshk, R. & Baghizadeh, S., (2013). "Application of Geographical Information Systems (GIS) in Analysis of Settlement Pattern; Case Study of Dargaz Plain's Sites from Neolithic Period until the End of Iron Age IV". *Pazhoheshha-ye Bastanshenasi Iran*, 2(2): 7-24.